

HISTORY OF ART

ODESA PERIOD OF YAKIV YATSYNEVYCH'S LIFE: ARCHIVAL EVIDENCE OF HIS CREATIVE ACHIEVEMENTS

ОДЕСЬКИЙ ПЕРІОД ЖИТТЯ ЯКОВА ЯЦИНЕВИЧА: АРХІВНІ СВІДЧЕННЯ ПРО ТВОРЧІ ЗДОБУТКИ

Daryna Chamakhud¹

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-309-5-30>

Одним із найбільш плідних і, водночас, досить напружених етапів життя українського композитора, диригента, фольклориста, музичного педагога, громадського діяча Якова Яциневича (1869–1945) став зрілий період творчості, коли митець проживав в Одесі. Йдеться про 1925–1930 рр., упродовж яких Я. Яциневич поповнив свої творчі здобутки різножанровою музикою – від камерно-вокальних солоспівів і ансамблів, творів для хорів різних складів до кіномузики, ораторії, опери, симфонії.

Мистецька діяльність композитора цього періоду вражає – Я. Яциневич обіймав близько десяти різноманітних посад. Проте зазначена біографічна сторінка життя митця досі є малодослідженою, адже уся відома інформація базується на окремих згадках у періодичних виданнях. У своїх дослідженнях музикознавці О. Семирозум [11] та Т. Філенко [12] лише констатують окремі факти у житті Я. Яциневича. З огляду на отримання копій документів з архівів Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Рильського (ІМФЕ), Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (ІР НБУВ) та Центрального державного архіву-музею літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ) доповнюємо відомості важливою інформацією.

Незадовго по приїзді в Одесу Я. Яциневич та його дружина подали заяви про вступ у дійсні члени **Одеської філії Музичного товариства імені М. Леонтовича**. Свідченням цьому – анкети подружжя Яциневичів, датовані 20 вересня 1925 р. [1; 2]. В ІР НБУВ вміщено також Протоколи про заснування та роботу Одеської філії² [5, арк. 5, 6, 8]. Із цих документів

¹ Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music, Ukraine

² О. Семирозум у своїй роботі зазначила про ці Протоколи [11]. Проте дослідниця не звернула увагу на деякі особливості.

дізнаємося, що прізвища Яциневичів знаходилися у списку членів-фундаторів Товариства, а композитор входив до складу організаційного бюро філії. Тому можемо зробити висновок, що Одеська філія на цей момент тільки розпочинала свою роботу. Анкети подружжя є також цінним джерелом інформації для виявлення місця проживання Яциневичів в Одесі – «*Жуківська 9, п. 2*» [1; 2]. З двох документів отримуємо інформацію, що на момент подачі заяви митець уже мав роботу в Одесі. Адже у графі «де працюєте в цей час» Я. Яциневич записав «*в м. Одесі на посаді керуючого Укр. Хор. Студією при Окрполітосвіті Робмис*». Йдеться про **роботу композитора у Капелі імені М. Лисенка**, яка називалася Хоровою студією при спілці робітників мистецтва (Робміс).

В архівах ІМФЕ та ЦДАМЛМ віднайдено досить багато вирізок із газет, які свідчать про успішну діяльність Капели. Так, про концерт колективу в театрі імені Т. Шевченка, який вже функціонував на той час один рік, у газеті «Вечірні Відомості» від 1 лютого 1926 р. писали: «*Зважаючи на відомості зі звітнього концерту, молодий хор т. Яциневича вже й зараз має солідні здобутки. Хороша динаміка передачі, чіткість дикції колективу, відчувається здагодженість хору. Репертуар базується на рідній пісні у мистецькій обробці Стеценка, Леонтовича, Демуцького та ін. національних, українських композиторів. Деякі їх аранжування чудово звучать і викликали одностайне захоплення публіки* [9, арк. 25]. В ІМФЕ збережено декілька афіш концертів Капели імені М. Лисенка під керівництвом Я. Яциневича, які відбувалися на сцені Державного академічного театру імені А. Луначарського в Одесі [10, арк. 16–18, 19–19зв.].

На превеликий жаль, Капела імені М. Лисенка функціонувала відносно недовго, про що свідчить Протокол ліквідації колективу від 24 жовтня 1926 р. Причина закриття Капели, зазначена у документах, – нестача матеріального забезпечення: «*Визнати, що дальше існування Капели як культурного чинника, було б цілком можливим, коли б вона могла сподіватись на будь яку матеріальну підтримку з боку Державних органів*» [5, арк. 13зв.]. Проте насправді причини полягали дещо в іншому.

Закриття Капели, яку за півтора роки її роботи полюбили слухачі, не могло не відгукнутися у пресі та у висловлюваннях видатних осіб. В ІР НБУВ вдалося віднайти рукопис невеликого есе поета А. Казки³, датований 20 грудня 1926 р. з саркастичною назвою «Таки вмерла!» [5, арк. 15–16зв.]. Розповідь присвячена закриттю та фактично знищенню Капели. А. Казка справедливо зазначає справжні причини закриття

³ Аркадій Казка (1890–1929 рр.) – український поет, перекладач, педагог; проживав в Одесі.

колективу: *«Як же це сталося? А так: новонароджена філія Т-ва ім. Леонтовича СИЛЬНО запропонувала увійти до його складу Капелу Т-ва ім. Лисенка і тому що запропоновано було СИЛЬНО – капела запрачувалася»* [5, арк. 15–15зв.]. Я. Яциневич як керівник колективу до останньої миті боровся за продовження життя Капели, проте, на жаль, йому це не вдалося: *«І глухо, немов слід землі, доносився голос диригента капели композитор Яциневича, що чимало своєї енергії убухав на її створення та налагодження роботи в скрутних умовах»* [5, арк. 16зв.].

У монографії В. Левченка про **Одеський інститут народної освіти** (ОІНО) віднайдено декілька цінних таблиць, укладених дослідником на основі матеріалів із Державного архіву Одеської області (ДАОО), у яких, серед великої кількості інших педагогів, значиться прізвище композитора [7, с. 319, 355, 357, 367]. Три таблиці, вміщені у додатках до монографії, дають можливість підтвердити факт, що Я. Яциневич працював у згаданому навчальному закладі упродовж 1925–1930 рр:

– у додатку 2 «Список професорсько-викладацького складу ОІНО за 1920–1930 роки» за номером 478 зазначено: *Яциневич Я. М.; освіта – не вказано; роки роботи – 1925–1930; позаштатний викладач; співи* [7, с. 319];

– у додатку 14 «Список педагогічного персоналу ОІНО за станом на 15 березня 1928 року»: *Яциневич Я. М.; позаштатний викладач; співи* [7, с. 355];

– у додатку 22 «Склад предметних комісій» у графі «Педагогічна» зазначено: *Яциневич Я. М.* [7, с. 367].

Інформація, вміщена у додатку 16 («Список викладачів ОІНО по групах, що перейшли на викладання українською мовою на 2 вересня 1927 р.»), свідчить, що Я. Яциневич активно пропагував українську культуру та українську мову: прізвище композитора вміщено серед невеликої кількості тих викладачів, котрі *«викладали українською мовою і не підлягали ніякому сумніву»* [7, с. 357].

Педагогічну роботу композитор провадив і в **Одеській Трудовій залізничній школі № 75**. В ІМФЕ вдалося отримати копію довідки від 27 березня 1931 р., з якої з'ясуємо, що Я. Яциневич працював у цьому закладі учителем співів упродовж 10 січня 1926 р. – 26 березня 1930 р. [3, арк. 11].

На жаль, точної дати роботи композитора як **інспектора музичних курсів Одеси, інструктора з клубної хорової роботи та організатора загальноміського хору**, не вдалося. Проте довідка з ІМФЕ, видана Я. Яциневичу 13 лютого 1926 р., містить інформацію про ці напрямки діяльності митця та допомагає виявити часові обмеження (лютий 1926 р.). У документі знаходимо відомості і про заробітну плату композитора: *«Утримання одержує тов. Яциневич 60 карбованців на місяць, по 12 розряду ставок Робмис 'у, по розрахунку 6 робочих годин на тиждень.*

В дійсності праця тов. Яциневича забірає далеко більше часу, але добавочної платні за це він від Політосвіти не одержує» [3, арк. 8]. Враховуючи колосальну кількість музичних напрямів роботи, яку виконував Я. Яциневич, та ціни на продукти харчування і першої необхідності⁴, заробітна плата розміром у 60 крб. була досить невисокою. Тому можемо тільки уявити нелегкі умови життя композитора.

Незважаючи на фізичну та часову завантаженість в Одесі, Я. Яциневич не залишався осторонь подій, які відбувалися у Києві та провадив паралельно активну діяльність. Про це свідчить архівний документ із засідання Видавничого відділу при Всеукраїнській православної церковній раді (ВПЦР) від 15 липня 1928 р., яке відбувалося «з участю композитора Я. М. Яциневича» [8, арк. 1]. Про цей документ згадує у додатках у своїй роботі дослідниця О. Засадна [6, с. 197]. Оскільки музикознавиця не займалася дослідженням біографії композитора, то не звернула увагу, що саме у цей період Я. Яциневич **поєднував роботу при Видавничому відділі ВПЦР із діяльністю в Одесі**, що важливо для реального відображення масштабу діяльності митця.

Отже, одеський період творчості Я. Яциневича – не лише один із найактивніших, а й, водночас, непростих у його житті. Саме у ці роки композитор зазнав і великих успіхів, і різних раптових невдач. Архівні матеріали та замітки свідчать, що мистецьке життя Я. Яциневич було різностороннім та активним.

Список використаних джерел:

1. Анкета Ірини Яциневич про вступ у дійсні члени Одеської філії Музичного товариства імені М. Леонтовича (20 вересня 1925 р.). *ІР НБУВ*. Ф. 50. Оп. 1. Спр. 158. 1 арк.
2. Анкета Якова Яциневича про вступ у дійсні члени Одеської філії Музичного товариства імені М. Леонтовича (20 вересня 1925 р.). *ІР НБУВ*. Ф. 50. Оп. 1. Спр. 159. 1 арк.
3. Біографічні матеріали Я. М. Яциневича (1919–1944 рр.). *ІМФЕ*. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 1. 24 арк.
4. Ворох А. Реформування системи інженерної освіти в Україні (20–30-ті рр. ХХ ст.). Харків : УПА, 2009. 296 с.
5. Документи про заснування та діяльність Одеської філії Музичного товариства імені М. Леонтовича за 1924–1928 рр. *ІР НБУВ*. Ф. 50. Оп. 1. Спр. 533. 31 арк.

⁴ Дослідник А. Ворох зазначає, що «оплата праці викладачів технічних ВНЗ у 1925–1926 н. р. при найбільшій ставці штатного професора 1-ї категорії по 1-му поясу становила 200 крб./міс., найменша – у викладача 2-ї категорії по 3-му поясу – 90 крб./міс. Середній оклад професора складав 168 крб./міс. за 32 лекційні або 48 практичних годин на місяць, а середній оклад викладача – 108 крб./міс. за 72 практичні години на місяць. Позаштатні професори в залежності від поясу мали ставку 70–84 крб./міс., викладачі – 56,9–70,3 крб./міс.» [4, с. 94].

6. Засадна О. Українська церковно-музична творчість 20-х рр. XX століття: жанрові пріоритети та стилістичні особливості (на прикладі доробку композиторів Київської хорової школи): дис. ... канд. мистецтвозн.: 26.00.01. Київ, 2014. 216 с.

7. Левченко В. Історія Одеського інституту народної освіти (1920–1930 рр.): позитивний досвід невдалого експерименту. Одеса : ТЕС, 2010. 428 с.

8. Листування з округовими церковними радами про використання старовинних церковних співів (1928 р.). *ЦДАВО України*. Ф. 3984. Оп. 4. Спр. 245. 4 арк.

9. Підготовчі матеріали Кауфмана Л. С. про різних осіб: біографічні довідки, виписки з книг, статті різних авторів та ін. (без дати). *ЦДАМЛМ України*. Ф. 4. Оп. 1. Спр. 274. 119 арк.

10. Програми та афіші концертів, що відбувались під керівництвом та за участю Я. Яциневича. *ІМФЕ*. Ф. 19. Оп. 1. Спр. 27. 25 арк.

11. Семирозум О. Музично-історичні джерела до біографії та творчої діяльності Я. М. Яциневича. Каталог рукописних та друківаних матеріалів: диплом. роб. Київ, 2005. 235 с.

12. Філенко Т. З архіву композитора і диригента Я. М. Яциневича. *Український музичний архів*. 1995. Вип. 1. С. 189–214.